

ÚJ NÉPIESSÉG?

NÉHÉZ FELADAT kortársaink szellemi színpéjét kielemezni», generációs arcukat élénk eleveníteni szorosán megszabott; anyag, két nem egészen ezzel a rendeltetéssel készült anthologia alapján.¹ Az erre vállalkozó merészségnek csak az jöhet segítségére, hogy maga is ebből a nemzedékből vététt, magát ezzel, egynek, azonosnak érzi.

A vegyes értékű és válogatású köteteket, amelyeket kétségtelenül összeállítóinak nemes, önzetlen gesztusa hozott létre, ki is forgathatná jobb reménységgel és örömmel, mint e költők kortársa?. S ezek az érzések nemcsak szubjektíve indokoltak, mert ha van is e kötetekben sok „középszer“, szürkeség, másolt epigonság, van jó üzenet, öröndetes híradás és bizonyság is. Bizonysga annak, hogyha a benne szereplők nem is „új klasszikusok“, mert némi erőfeszítéssel éppúgy kielemezhető a romantika is belőlük, de jobbjaik a magyar föld mély üzenetét hozzák és hordozzák.

Az Ady-nemzedéknek annakidején az egyoldalú „nyugatiságot“ vetették szemére. Ez ellen a nemzedék ellen is kovácsolják már a hamisan értelmezett „új népiesség“, a keleti gyökérhez ragaszkodó autochton magyarság, a rög- és parasztiilet s ha kell „a forradalmi szándékok“ vádját. Oly vádak, melyeket el nem torzított alakjukban vállal is e nemzedék. Ugyanazok teszik ezt, akik annakidején Ady-nemzedékét sem tudták igazán megértem. S ha azzal szemben, aki leírta e sorokat: „Nyugat ellen Nyugatot hozz“, igaztalan voltak, miért lennének az utána következőkkel igazságosabbak?

Kétségtelen, hogy a Petőfi-féle népiesség a hatvanas éveken túl hazugsággá vált, ami nem zárja ki, hogy képviselői között egész tiszteletre méltó egyének is voltak. A századvég — mint Horváth János Aranytól Adyig című művében oly meggyőzően igazolta — egy hamis, népiességet dajkált föl, egy tartalmi és esztétikai-formai szempontból egyaránt epigon költészetet és fogalomkört, amelyből minden kisiklakt, ami — mint egyik kitevő — nemzeti klasszicizmusunk korának: nagyságát alkotta. A szakadás, mely Arany iskolája és a Vajda-Reviczky-Komjáthy vonal között volt, a Nyugatban folytatódott és igazában a teljes Adyval zárult össze. A Nyugatban, amelynek „láttuk kibontakozását, ismerjük delelőjét és szemünk előtt folyik: bomlása“.

¹ Új Anthologie. Fialat költők 100 legszebb verse, összeállította: Babits Mihály, Nyugat kiadás, 1932. — Mai Dekameron. Az új írók. Szerkesztette t. MórícZ Zsigmond. Nyugat kiadás, 1932.

A fejlődés, mint közös alapból, Ady költészetéből folytatódik, kétségtelen azonban, hogy a legújabb magyar irodalomban, a magyar líra és regény legjobbjait véve tekintetbe (Erdélyi József, Illyés Gyula, József Attila, Gyóry Dezső — Tamási Áron, Nyíró József), egy újra-kezdés áll előttünk. Olyan új jelenség, mely Ady sokszor felejtett népi arcán túl új vonásokat hoz, kiteljesíti a magyar humusz új mithológiáját, a faj, föld és történelem híradását valami sajátos „új népiességben“. S ez a népiesség valóban nem fitogtatott demokratság, nem merő romantika — az is van benne —, nem színvonaléjtés, de nem is divatos naivkodás. Ez a népiesség, mintegy az elvetélt társadalmi fejlődésnek megfelelően — ki tudná maradéktalanul fölfejteni, hogy a társadalmi átalakulás titokzatos folyamatában miként haladnak egymás mellett egy formális-művészi és egy szellemi-szociológiai processzus — megismétli a reformkor népiességét. A reformkorban a nép és nemzet egy volt, vagy legalább is egynek indult, de ennek a nagyszerű fejlődésnek kezdeteit sok mással együtt eltemette a kegyetlen sors és ez az igazi népiesség elvetélt. Ami 67 utánra átszakadt, — Aranyt kivéve — ez a sujtásos álnépiesség, melyet „népies-nemzeti“ elnevezés alatt dajkált föl egy epigon korszak, csak kihívta a jobbak ellenzését és elszakadását. Ezzel fordult szembe már az Ady-generáció egy része is.

Nagyjában így érez és gondolkodik ez a nemzedék és ezt az elvetélt folyamatot, megkésétt fejlődést újrázza meg néha szinte a reformkori népiességgel kísértetiesen azonos hangon. Éppen azért egyik legjellemzőbb vonása a társadalompolitikai ihletés. Nem egy közülök elmondhatná Eötvössel: „Kit nem hevít korának érzeménye — Szakítsa ketté lantja húrjait... Petőfi szavai, aki könnyelmű lantpengetőnek szidalmazta azt, ki csak saját fájdalmát-örömét akarja eldalolni (A XIX. század költőihöz), visszhangoznak bennük egy évszázad távolán át. Valóban ez a nemzedék a költői szót tettnek érzi és ha másként cselekednék, hivatását „kedves játékká aljasult“-nak tartaná. Nem véletlen az sem, hogy míg az epigon népies nemzetiek többnyire rendületlen konzervatív-liberálisok voltak, ez a nemzedék folyton azokra a szavakra emlékezik, amelyek egykor Aranyhoz íródtak, hogy ha a nép majd uralkodni fog az irodalomban, közel van ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...

Bizonyára nem mesterkélt rousseau-i *Retourmons á la nature* ez, — hiszen többségükben távol is állanak az aufklárista liberális világképtől, vagy akár a visszaliberalizálódás belső lelki folyamatától is — hanem ellenkezőleg a magyar rög, a magyar falu lelkének ráaradása az egyetemes magyar életre. Frissítő, erősítő, megújodást hozó, ha kell számonkérő és visszakövetelő szóval. Bizonyos, hogy ez a nemzedék még európaivá is csak a magyar rögön fölmagasodva akar válni és ezért talán az európai kultúra és magyarság nagy korszakokként megújuló szintézisét, amelyet a reformkor nemzedéke után újra az előttünk járt generáció jobbjai teremtettek meg, nem fogja megismételni.

EZEKUTAN az előlegezett sorok után próbáljuk meg szemléletünket most már az előttünk fekvő két könyvnek mintegy próbakövén megmérni.

A lírai anthológiát Babits Mihály előszava vezeti be. Az előttünk járt generáció e poéta doctusa, aki erős intellektualizmusában és individualizmusában szinte alig vélt fogékonyságot tanúsít a spontán, egyszerű, ősi, mély ösztöniség és kollektívum e kizengése iránt, maga állapítja meg, hogy „a raj zömének alig van köze hozzánk, idősebb kortársakhoz s még akik legtöbbet tanultak mitőlünk, azoknak szavában is más már a hangsúly, ősibb vagy újabb, egyszerűbb és szerényebb“.

Véleményünk szerint azonban már erősen vitatható megállapítás hogy „ezek az új költők... messze vannak attól, hogy kollektív és politikai érzelmeket énekeljenek“. Ezeknél a soroknál valahogy úgy nézünk fel a költőre, mint a fiatal német romantikusok, Schlegelék nézhatték a weimari Goethe-pose-t, a tiszta formák fényes honában, a reine Menschlichkeit, az Iphigenie auf Tauris légkörében élőt, akinek egy idegszála sem rezdült az ő fájdalmaikra és aki talán nem is akarja észrevenni egészen, hogy körülötte egy más nemzedék nő fel, amely a művészi teljesítmény tiszteletével szívében, fájdalmasan szakad el még a Wilhelm Meister-től is. Valóban a fiktív „esztétikai heroizmus“ bűvköréből kilépett már annak fiatal hirdetője is és — ezt lehet sajnálni, vagy Örülni rajta, a tény nem változik — nemzedékünkben már alig akad, aki Juhász Gyulával elmondaná: „Oh elefántcsonttorony, művészet — Fehér tomyod felém ragyog, — Ha kitagad, kiver az élet — Mégis boldog rabod vagyok, — Oh elefántcsonttorony, művészet.“

Valóban a Petőfihez visszatérő, helyenként szinte népmeséi naívságú — ez a jelző túlracionalizált és analizált napjainkban sem gáncs — Erdélyi Józsefet éppoly közös, minden esztétikai formalizmuson túlmenő ihlet viszi, mint akár Illyés Gyulát, akitől csak nemrégiben jelent meg egy elbeszélő költemény, amit nem henye hasonlat a Tündéralommal együtt említeni. Vagy Győry Dezsőt, az „új arcú magyarok“ poétáját, aki, sajnos, igen gyöngén van — egy szintelen verssel — a kötetben képviselve, vagy éppen a villoni gaminpoétát, József Attilát.

Milyen mélységes apostoli küldetés hitét sugározzák például e versszakok:

Fegyvertelen világhódítót ki látott? ... Fegyvertelen hódítom meg a világot.	Felindulok, örök béke harcosaként, felindulok, úrrá vívok minden szegényt.
Én ellenem ki vagyok lelki meztelen, én ellenem hasztalan minden küzdelem.	Az alázat lobogórongya testemen, az alázat az én vezető istenem.
Fegyvertelen világhódítót ki látott? ... Fegyvertelen meghódítom a világot!	

Vagy ugyancsak Erdélyitől a „Magányos csillag“ genre-szerű lírai sóhajtása. Nem emlékeztetnek-e „Még kér a nép“ kezdetű forradalmi pátoszú Petőfi-versre ezek az Illyés-szakok:

Most ébredek reá,
mért kellett nekem tanulnom,
mért kellett egykor zokogva
idegenbe kiindulnom.

Tán azért nyelte le
haragját régmúlt időben
egy Jobbágy vad ura előtt,
hogy még én se feledhessem.

Nemet intek én is
s kiáltok is e világra
és kiáltva és biztatva
nézek egy új pirkadásba.

Itt állok a földön,
amely neked ígértetett,
nyögő já vad vihar előtt
hajladozok, integetek.

Azért kellett talán
dalolni száz holt parasztnak
és tűnődni szántás közben,
hogy egykor én megszólaljak.

Csattogott az ostor
a jobbágy ajkát harapva,
hogy az a jaj egykor fényes
hanggal szálljon a magasba.

Cselédházak népe,
történelem mostohája,
kerekedj föl a pusztából
egy új nagy honfoglalásra.

Repüljetek szavak,
kiáltatok ti emlékek,
zúdulj föl nép, sustorogd szét,
hogy a nevedben beszéljek.

(Három öreg)

Igaz, olyanok is akadnak és a tehetségesebbek között, — cáfolva az előszót — akiktől nincs messze az előző nemzedék egyéniségkultusza, a komplikált és túlfinomult egyéni élet kergetése. Szabó Lőrinc, akinek dúsgazdag verskultúrájú költészetében ez a lelki forma a leghatványozottabban él tovább vagy Török Sophie és részben Mécs László.

De már például József Attila lírájában ismét egy kétségbeesett generáció brutális panaszai hangzanak:

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg,
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset,
húszesztendőm hatalom,
húszesztendőm eladom.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

(Tiszta szívvel)

S ugyanez a költő írja meg a Megfáradt ember csodálatos tisztaságú idilljét:

A földeken néhány komoly paraszt
hazafelé indul hallgatag.
Egymás mellett fekszünk: a, folyó meg én
gyenge füvek alusznak a szívem alatt.

A folyó csendes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher,
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak megfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétosztja az este,
meleg kenyereből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokokra kiülnek a csillagok.

Babits találóan mondja, hogy ezek a fiatal költők a formával keveset gondolnak, a vers hibátlan eleganciáját vagy öncélú ragyogását szinte dacosan visszautasítják. Vannak, akik ősi és primitívebb verselésre térnek vissza, a magyar hangsúlyos verselést rehabilitálva. Petőfi

versét, a magyar nép otthonos ritmusát; Babits is érzi a népi ízt és nem is csak a népies formájú versekben. „A fiatal költők nagyrésztben maguk is a nép, a „százados szelíd szegénység“ gyermekei, visszaszállnak a szegénység egyszerű érzéseire, nyelvére, gondolkodásmódjához, százados emlékeihez, mithológiájához, fantáziakincséhez is.“

Elmondja, hogy amint ezeket a népi költőket olvassa, mély és primitív magyarság levegője csapja meg. Pompásan jellemzi, hogy ez a magyarság kifejezetten nem nemzeti, hanem népi, olyan értelemben, mintahogy a Petőfi költészete is a maga korában nem nemzetinek, hanem népinek látszott. „Forradalmi“ költészet ez Babits felfogásában is, mint ahogy új tömegek betörése és befogadása mindig forradalom s mintahogy „ennek az új népiességnek legigazibb képviselői valóságos forradalmárok, a Petőfi-féle típusból, hívó és szabad lelkek, a világitélet álmával szívükben s apokaliptikus csillagokkal látóhatárukon.“

Nincs terünk a részletes fejtegetésre, amelynek eredménye az volna, hogy ha nemzedékünk lírája nem is ismétli meg ezideig a magyar líra századeleji virágborulását, viszont még a fejlődés dús lehetősége van előtte. Hová fog ez vezetni? Nem fogja-e idővel ezt a szemléletet cáfolni és minden pontban az előszóíró igazolni? Ki állíthat kritikai horoszkópot egy egész nemzedéknek? A költői fejlődés nemcsak egyéni elrendelés, hanem a „kor oszlopában rejlő istenség“ dolga is és vajjon mi rejtezik ott?

A „MAI DEKAMERON“-t ugyancsak egy előszó nyitja meg, Móricz Zsigmondtól, amelyben ő az irodalom szabadságának hiányát panaszozza. De a gyűjtemény maga szembeszáll a mai dermedt társadalmi sztatika hallgatást parancsoló zsarnokságával és a Jókai-Mikszáth-Gárdonyi-féle „zseniális mesevágy“ helyett az Ady-Móricz-Szabó generáció társadalmi igazat kereső irodalmát jelenti. Ezek az írók rendeltetést érznek, hogy „vallani és vállalni“ kell a magyar sorsot és a természet igazságtévő ereje, hogy éppen azok a legtehetségesebbek, akik ezt maradéktalanul megteszik.

Nyíró Józsefnek a székely népi katolicizmus misztikumától az egyetemes humánimig szélesedő és a magyar rög fájo realitásáig tartó balladaszerű prózája egy megrázó erejű regényrészlettel: Gyónom a Mindenható Istennek szerepel, bár e helyenként kissé szónoki ízű regényrészlet helyett talán mégis a Hazatérés című örök emberi élményt teljesen zárt kompozícióban adó novelláját lehetett volna felvenni.

Dallos Sándor zordonbús, majd az emberi jóság lírájába enyhülő, a Hét krajcár élményére emlékeztető Kenyér című művét nyújtja. Tamási Áron viszont nem reprezentatív novellával, az Új székely Antikrisztussal van képviselve s mégis itt is fölbuggyan őseredeti humora. Kodolányi János tételes és irányzatosan túlfűtött írásai helyett egy pompás egyéni genre-képpel jelentkeznek: József az ács meleg realizmusú rajzával. Bibó Lajos, ha tett valaha írói engedményeket művészi lelkiismeretének, most feledtetni velünk az Árvák, a magyar mezőgazdasági cselédsors minden tendenciától ment és mégis minden irányzatosságánál mélyebben megható varázsával. A paraszti test-lélek

gyöngéd költészetének ez a mesteri darabja úgy hat az olvasó szívére, mint valami gyöngéd és gyötrelmes muzsika.

A nép, a falusi és városi proletár élete mellé Szitnyai Zoltán ábrázolásában odasorakozik az elhanyagolt gentry, amely a múlt század közepétől olyan riasztó utat tett meg „egy hanyatló kor“ történetében. Pap Károly kimagaslót talán csak akkor alkot, ha alkotásainak gyökerei fajai életgyökereivel azonosak. Valamennyiük, még azok is, akik mint Bohuniczky Szele a népit csak sujet-ként használva, modorosán vagy Gelléri Andor Endre megkésett, kifakult realizmusával imák, mind a magyar élet mélységeiből hoznak képeket.

S végül Szabó Pál: Emberek a ködben c. meglepő sejtelmességű Írásában a parasztíró jelentkezik, a parasztságból fölbukkanó naturáltehetség, akiben nemcsak az értékes újszerűség hat, de nincs semmi bárdokdanság és kulturálásra váró negatívum sem. Valóban nem kell eredeti csiszolatlanságáról beszélni, mert egy magasabb magyar és európai kultúra mérlegén sem találhatik ez az írása könnyűnek.

Ingerlő feladat lenne: megkeresni e nemzedéknek a Nyugat nagy szépprózáíróitól (Móricz, Szabó, Kaffka, Török Gyula — Ambrus, Babits, Kosztolányi) való esetleges eltérését, illetve egyezését. A formai megoldásokon túl itt is nyomon követhető két élesen elkülönülő típus, amely — szociális rétegződésében is — mintegy a magyar lélek kettőségét adja. Az egyik — többnyire a magyar középnesesi osztály vagy hivatalnok atyák leszármazottja — annyi életszépség elvesztése után, ha olvasó, az irodalmi esztéticizmusba menekül, könyvek világát vonva mintegy védő varázsul maga és fáradt, sivár élete köré, ha pedig alkotó, menthetetlenül parnasszien-fajta, a művészet aszkétája, a kifejezés kizárólagos artifexé lesz, avagy legalább is egész művészetével inkább ezt igenli. A másik — a paraszti vagy ezzel határolódó, például kurta-nemesi származék — rendszerint örök lázadó, elégtelenség, saját életén keresztül meglátott társadalmi és történelmi bűnök ostorozója, reformátor, akinek felfogásában igen szegény dolog az irodalom, ha csak irodalom. A valóság persze nem tünteti fel ilyen tisztán a két típust, de elég mai prózáíróink közül a második csoportra csak Tamási Áront (Címeresek), Kodolányit vagy Szabó Pált idézni, — az előbbihez talán Szitnyai Zoltánt és Pap Károlyt említhetnők — hogy az ellentét teljesen megvilágosodjék.

Sokkal nagyobb eltérést találunk az egykori Nyugattól világszemlélet és életérzés dolgában. E tekintetben Nyirő, Tamási és Dallos egyaránt spiritualisztikus beállítottságúak. E spiritualizmus azonban nem beteges import vagy felvett érvényesülési póz, hanem életerős realizmussal párosuló, gyökereit mintegy abba eresztő természetes életérzés. Pap Károlyt azonfelül valami olthatatlan vágy is hajtja a történelmi Krisztus-élmény felé. Még Kodolányi dialektikus materializmusában sem nehéz az igazságkereső lélek csupán e fokon való megrekedtségét fellelnünk. Szabó Pál pedig, a fentiek legjobbjával s a régi Nyugat íróit folytatva, az ige testtévalásának valóságos fordítottját, az anyag folytonos széppéállítását és szellemmé átlényegülését nyújtja. Valami nagy egyetemes emberi szimpátia is ihleti őket és képesíti rá jobbjaikat, hogy művészetükben nagy embercsoportok, egész osztályok, tájak népét,

sőt fajuk összes mély rétegeit átfogják. Valamennyien elmondhatják Nyirővel: „Minden sóhajtáshoz testvért kellene sóhajtanom, szívük terhét velük viselni, erős karjaimba emelni őket, hitet hittel, kínt kinnal, testet testtel, lelket lélekkel, sorsot sorssal támogatni. Át kellene ölelni mindannyiokat és a saját varázslatomba vonni. Hiszen a halott is csak úgy tudna pihenni, ha mellé fekehetném. Már nem én élek, hanem ők élnek énbennem és én élek őbennük . . .“

Csak kevesekben találjuk a kisváros immanens életértelmet nélkülöző, enyesztó légköréből nagy élményszomjúsággal a főváros kövei közé vágyakozásnak hamarosan kiábrándult, szkeptikussá és pesszimizmista vá fanyalodott lelki állapotát, amely a Nyugat régi évfolyamaiból annyira ismerős. Avagy a minden benső alakító lelki tartalom hűján levő epigon műhelyközömbösséget.

Nehéz kialakult és megmerevedett filozófiai fogalmakkal megközelíteni ez írók világképét, mert hiszen képeik és alakjaik nyelve sokféleképpen fordítható le a fogalmak nyelvére és azonfelül egy áradó, folyton erősödő társadalmi és lelki folyamat kifejezői ők, akiknek egyéniségén és művészetén e részben is várat magára még a relatív befejezettségnek „pszichológiai dátuma“.

E RÖVID és alig néhány vonásra szorítókozó bemutatás után kétszeres fájdalommal érezzük, hogy kritikánk alig érti, vagy teljesen tévesen tekinti és eredezteti a legújabb irodalmat. Aki pedig a magyar népiesség nagy történeti múltjába tudná e sort bekapcsolni, hallgat: Horváth János. Valóban még leginkább Babits érzi, — a fiatal kritika mellett — hogy itt valami új jelent meg, új emberek, sőt új népréteg, amely olyan új utakra indul, amelyen jámi — valami élményszomjazó fájdalommal vallja egyik kritikájában — az ő nemzedékének ilyen tudatossággal, Ady kivételével, nem adatott meg.

A legújabb magyar irodalom szemléleténél érezzük igazán, hogy az irodalom társadalmi funkció is, mely új közösség úttörője és kifejezője egyszersmind. Ezért tisztán esztétikai eszközökkel nem is ismerethető, nem is értékelhető. Ennek a költészetnek legértékesebb részében a történelem nagy némája, a magyar nép mély rétege kiált ismét újra. Benne a magyar mezők, tanyák, falvak és külvárosok küldték el íróikat. Talán egy másik újabb, eljövendő Magyarország, amely először — ha nagyobb erővel is, de nem ilyen elkeveretlenül — az Ady-nemzedékben jelentette magát és amely „lefeküdt a haza és az igazság romjain, hogy virradatra új életet nyerjen valahogy” (Tamási Aron.)

KATONA JENŐ

¹ Fenti cikk a harmincévesnél fiatalabb nemzedék közéletben most megjelenő részének véleményét adja a vele egykorú írókról és költőkről, ami egyúttal megmagyarázza, hogy ez a vélemény sokban eltér folyóiratunk állandó irodalmi kritikusanak, így legutóbb Kállay Miklósnak értékeléseitől. *A szerk.*